Herodes den Store

– en person Jesus *ikke* mødte

Et bud på, hvordan Herodion to sig ud på Jesu tid. Den store ringborg øverst ydede beskyttelse i krigstid. I fredstid kunne livet nydes i den store swimmingpool med en bar i midten omkranset af haver og søjlegange. Illustration: © archaeologyillustrated.com.

Af Morten Hørning Jensen, ph.d., redaktør af TEL og lektor på Menighedsfakultetet

På kanten af ørknen – eller lige over, for at være præcis – byggede Herodes den Store et palads, han navngav efter sig selv: Herodion. Med sin umådelige rigdom, datidens bedste bygmestre og en god portion vildskab omskabte han på dette sted ørknen til en oase af overdådighed og magelighed. Kort herfra, en 5-6 km i lige linje, blev Jesus født i landsbyen Betlehem. Begge bar titlen "konge" ved deres død. Men forskellen på dem var som nat og dag. Mens Herodes vandt sig et kongerige med frygt og rædsel, så formede Jesus sit rige på tjeneste og tilgivelse.

ØRKNEN, DER BLOMSTREDE

Solen bager ubarmhjertigt i nakken; dens skarphed blænder; støvet sætter sig i halsen. Men udsynet over ørknen og Jerusalem er turen værd. Det samme er de storslåede ruiner. Her, 2000 år efter, er det stadig overvældende at opleve, hvad et menneske kan formå!

Jeg står på toppen af Herodion, kong Herodes' ørkenpalads 8-9 km sydøst for Jerusalem. I dag er alt goldt og dødt. Men ikke da Herodes var konge. Besat af storhed og med umådelig rigdom fik han ørknen til at blomstre på dette sted. En stor vandledning ledte vandet fra Salomos Damme 8 km borte til hans ørkenpalads, der havde flere varme bade foruden et kolossalt åbent bassin på 69x45 m →

midt i et haveanlæg på 130x110 m omkranset af skyggefulde søjlegange.

Hvis nogen på Jesu tid var konge; hvis nogen var en frelser for det jødiske folk; hvis nogen var i stand til at skaffe folket fred af bibelske dimensioner – så var det ham: Kong Herodes!

HERODES – EN STJERNE STIGER OP

Hvem var Herodes? Umiddelbart var ingen på Jesu tid i tvivl: Han var søn af en politisk opkomling fra et af de landområder, jøderne havde erobret ca. 100 år tidligere: Idumæa syd for Jerusalem. Herodes-klanen var altså opkomlinge, og Herodes selv blev hånligt kaldt for "halv-jøden".

Men hans effektivitet på slagmarken og hans evne til at skaffe sig venner opad i det romerske system gjorde, at hans stjerne rejste sig højt på himlen. Hans første hverv var noget så ydmygt som kommandør over Galilæa (47 f.Kr.) for kort tid efter at blive udråbt til konge over Israel foran senatet i Rom (år 40 f.Kr.). Til sin død i år 4 f.Kr. fastholdt han tronen i et jerngreb, alt imens han udvidede den jødiske stat til et rige, man skal tilbage til Salomo for at finde mage til i størrelse og anseelse.

Nogle Herodesforskere mener ligefrem, at Herodes søgte at få folket til se ham som en retmæssig arving til den jødiske trone – som en from Davidsætling, udvalgt af Gud.

I en tale til de jødiske ledere og folket år 18 f.Kr. (se tekstboksen overfor) fremstiller Herodes ifølge den jødiske historieskriver, Josefus, sig som en sand frelser for jøderne, der ved Guds vilje har bragt fred og rigdom til folket som aldrig set før. Og nu vil han være tempelbygger – præcis som Davidssønnen Salomo. Han tilbyder folket at vise sin gudfrygtighed ved at ombygge det tempel, der blev bygget efter hjemkomsten fra Babylon, og som aldrig fik samme skønhed som Salomos (Ezra 3,12; Hagg 2,3).

Sagen eller ej: Herodes elskede at smykke sig med titler som "velgører", "kejserens ven", "romernes ven" og flere til. Herodes ønskede, at hans stjerne skulle skinne klart og overvældende.

FRYGTENS RIGE

Men det lykkedes ikke Herodes at overbevise det jødiske folk. Dommen i alle vores overleverede kilder er enslydende: Herodes var en brutal tyran, der skabte et frygtens rige.

Det gik ud over enhver, der stod ham imod. Listen over henrettelser og mord er alenlang – selv i hans egen familie: Først druknede han under en fest i Jeriko sin svoger, folkets yngling, den smukke unge yppersteræst Aristobul. Herodes frygtede, han ville bruge sin popularitet og tilrane sig tronen. Så fulgte Herodes' yndlingshustru, Mariamne, og de to sønner, han havde med hende, der ellers var udset

Fra luften tager Herodion sig fantastisk ud. På en og samme tid var bygningerne et palads og en borg. Keglen bagerst er kunstig skabt og havde på toppen en ringformet borg. Området nedenfor var et stort åbent palads med et stort svømmebassin i midten. Foto: © Biblical Archaeological Society.

For at mætte behovet for vand på Herodion byggede Herodes en vandledning (akvædukt) fra de naturlige kilder kendt som Salomos Damme ca. 8 km væk. Foto: Hartvig Wagner.

Herodes' tale til Det jødiske Råd om sine tempelplaner

Herodes havde en stor plan om at forskønne det andet tempel i Jerusalem, der blev bygget efter hjemkomsten fra Babylon, men som ikke var så stort og flot som Salomos.

For at få lov til det, skulle han dog overbevise Det jødiske Råd, Synedriet. Ifølge Josefus holder Herodes en brandtale foran dem og folket for at overbevise dem om planen. Her fremstiller han sig selv som den nye Salomo fyldt med fromhed måske med ønsket om at blive set som en retmæssig Davidssøn!

I de sværeste situationer har jeg ikke undgået at betænke, hvad der var til jeres fordel; jeg har heller ikke med mine byggerier haft min egen sikkerhed i tanke, men jeg har tænkt på jer og har – ved Guds vilje – ført den jødiske nation til en rigdom, som den aldrig har kendt før ... Jeg vil nu gerne gøre det klart, at det byggeri, som jeg nu foreslår, er det frommeste og smukkeste af alle. For det nuværende tempel er det, som vores fædre byggede til den højeste Gud efter deres hjemkomst fra Babylon, men det mangler 60 alen i højde for at være på højde med Salomos ... Og nu, fordi jeg ved Guds vilje er hersker, og der fortsat er en lang periode med fred og overflod af rigdom og store indtægter, og fordi jeg er ven med romerne, verdens herskere, så vil jeg gøre godt for tidligere tiders mangler og gennem en sådan gerning af fromhed udvise taknemmelighed for kongeriget, jeg har fået af Gud.

Det jødiske Råd var nu ikke umiddelbart overbevidst om Herodes' planer. Så først måtte han skaffe alle materialer til veje for at bevise, at de kunne gennemføres. Dernæst måtte han gøre et mindre (og ofte overset) under: Han måtte fremskaffe 1000 arbejdsdragter til præsterne og uddanne nogle af dem til håndværkere, da kun præster måtte færdes inden for præsternes forgård! Læs hele beretningen i *Antikviteterne* 15.380 og følgende.

Mens selve tempelbygningen stod færdig efter halvandet år, så fortsatte byggeriet af den store tempelplads mange år efter Herodes' død som det bemærkes både af Josefus og i Joh 2,20. Her ses dele af ydermuren rundt om tempelpladsen. Selve templet har vi ingen spor af i dag. Foto: Morten Hørning Jensen.

som tronarvinger. Svigermoderen, Alexandra, røg også i svinget, indtil Herodes til sidst på sit dødsleje gav ordre til, at hans ældste søn, Antipater, også skulle henrettes!

Ifølge en senere tradition skulle kejser Augustus på et tidspunkt havde sagt: "Jeg vil hellere være Herodes' svin end hans søn" – så var der chance for en naturlig død, da jøderne jo ikke spiser svin! (Macrobobius i Saturnalia 2.4.11, ca. år 400 e.Kr.).

Josefus' dom over Herodes er hård! Han giver ham direkte skylden for de senere uroligheder, der førte til templets ødelæggelse, fordi han uhæmmet stræbte efter magt, rigdom og ære. Josefus påstår ligefrem, at det lykkedes Herodes at bringe mere ulykke over folket i sine få regeringsår end folket havde oplevet i hele tiden siden hjemkomsten fra Babylon (Krigen 2.86).

Meget sigende havde Herodes planlagt en sidste grusom gerning →

Nogle få uger om foråret, når regnen falder over Judæa, så blomstrer ørknen. Vandet samler sig i store floder, der buldrer igennem wadierne og efterlader sig et spor af liv – for en kort periode i hvert fald. Som hovedregel er ørknen blottet for liv, men den kortvarige erfaring af, at selv ørknen kan bringes til live, er baggrunden for en af de kendte messianske profetier i GT fra Es 35 – senere gendigtet af Grundtvig i hans julesalme "Blomstre som en rosengård". Foto: Morten Hørning Jensen.

Allerede da Herodes blev udnævnt til konge i Judæa år 40 f.Kr. lod han lave en mønt med sit navn og titel på forsiden: "Kong Herodes'", læser mønten stolt. Symbolet, der ligner et kors, er tegnet for ypperstepræsten. Herodes ville på den måde minde alle om, at han bestemte over templet. På bagsiden ses en stjerne flankeret af to palmegrene over en krigshjelm. Palmen kan symbolisere Israel såvel som en sejrherre. Herodes ville hermed sige, at han med hjelmens magt var sejrherre og fredsskaber i Israel. Stjernen kan tyde på, at han ligefrem så sig selv som frelseren, "Jakobs stjerne"; opfyldelsen af 4 Mos 24,17. Fotos: Morten Hørning Jensen.

Hvornår blev Jesus født?

Man skal passe på med, hvad man sætter teologer til! F.eks. slap den irske munk, Dionysius Exiguus ikke helt godt fra at regne på Jesu fødselsår. Han ramte desværre 6-7 år ved siden af. Ifølge Josefus og andre kilder dør Herodes den Store nemlig ca. år 4 f.Kr. Jesus fødes altså før år 4 f.Kr., og forskellige ting peger på, at vi skal antage år 8/7 f.Kr. som det rigtige årstal. F.eks. peger astronomer på, at der netop det år indtraf en begivenhed på stjernehimlen, som harmonerer godt med omtalen af Betlehemstjernen (Matt 2,2). Se TEL 1998/4.

Den mest kendte grotte i Fødselskirken er naturligvis Fødselsgrotten med den berømte sølvstjerne over det sted, hvor Jesus ifølge traditionen blev født. Kirken og traditionen kan spores tilbage til det 4. århundrede. Foto: Morten Hørning Jensen.

i forbindelse med sin egen forestående død: Da han vidste, at folket ikke ville sørge over ham, havde han spærret en række af de ledende mænd inde med ordre til at henrette dem, når han døde. På den måde ville der i hvert fald være nogen, der sørgede på hans dødsdag (Krigen 1.659f).

Ordren blev dog aldrig ført ud i livet. I stedet kom det til et langvarigt og blodigt oprør i kølvandet på Herodes' død. Han blev kongen, der med sin rigdom nok kunne få ørknen til at blomstre, men aldrig blev blot skyggen af en fredens messias!

KÆRLIGHEDENS RIGE

Også Jesus bar titlen "konge" – endda "jødernes konge". Det var den titel, Pilatus satte over hans kors til sidst (Matt 27,37), og det var den titel, de vise mænd gav ham: "Hvor er jødernes nyfødte konge? For vi har set hans stjerne gå op og er kommet for at tilbede ham" (Matt 2,2). Men modsat Herodes byggede han ingenting, der i dag kan begejstre arkæologer.

Tværtimod modsatte han sig æres- og magtspillet, som det antikke romerske samfund var bygget op omkring: "Folkenes konger hersker over dem, og de, som udøver magt over dem, lader sig kalde velgørere. Sådan skal I ikke være!", forsøgte Jesus at indprente sine disciple lige til det sidste. "Jeg er iblandt jer som den, der tjener", sagde han i stedet (Luk 22,25-27).

Det var et direkte modbillede af, hvad det vil sige at være konge på dette tidspunkt. At være konge var at mestre alliancens og rænkespillets kunst, så man kunne bevare sin magtposition selv under politiske omvæltninger. Den kunst kunne Herodes til fingerspidserne. Han plejede sine alliancer til de skiftende romerske herskere ved at bruge umådelige summer på at bygge templer, ja, hele byer til deres ære (som f.eks. Cæsarea ved Havet). Andre gange holdt han udsøgte fester og store sportsbegivenheder for at underholde sine "venner" i det romerske hierarki.

Når Jesus holdt "hof", var billedet et helt andet: "Store folkeskarer kom hen til ham med lamme, vanføre, blinde, stumme og mange andre" (Matt 15,30). Han talte ligefrem imod at kæmpe sig til venner og indflydelse ad den vej: "Når du indbyder til frokost eller til middag, så undlad at indbyde dine venner, dine brødre, dine slægtninge eller dine rige naboer, for at de ikke skal indbyde dig igen og gøre gengæld. Nej, når du vil holde en fest, så indbyd fattige, vanføre, lamme og blinde" (Luk 14,12-13).

Jesu rige var et kærlighedens og tjenestens rige, hvor "den største blandt jer skal være jeres tjener" (Matt 23,11).

Blandt Herodes' mange berømte bygningsværker rager hans forskønnelse af det andet tempel højt op. Herodes' planer var så visionære, at Det jødiske Råd slet ikke ville lade ham gå i gang, før han havde fremskaffet alle byggematerialerne. En jødisk tradition i den babylonske Talmud siger det enkelt og klart: "Den, der ikke har set Helligdommens bygninger, har aldrig set en prægtig bygning" (b. Sukka 51b).

TO RIGER PÅ KOLLISIONSKURS

Derfor var de to riger også på kollisionskurs. Da Herodes hørte rygtet om en nyfødt konge "blev han forfærdet" (Matt 2,3). Med sædvanlig grusomhed var han parat til at slå ihjel på blot den mindste mistanke (Matt 2,13). Senere gik Herodes' søn, landsfyrsten over Galilæa, Herodes Antipas, med lignende planer (Luk 13,31-33). Han turde dog ikke, da han endelig fik chancen (Luk 23,1-15).

Men modsat Herodes, så var det ikke nødvendigt med ekstra henrettelser for at få folk til at sørge, da Jesus døde: "En stor folkemængde fulgte ham, deriblandt også kvinder, som jamrede og græd over ham" (Luk 23,27).

Sjældent har to konger været mere forskellige.

Læs mere

Morten Hørning Jensen. 2010. Herod Antipas in Galilee. Mohr Siebeck, s. 68-89.
Morten Hørning Jensen. Herodes Antipas i Galilæa – ven eller fjende af Jesus? TEL 2007/2.
Hartvig Wagner. Herodes den Store som bygmester 1-4. TEL 2000/4 og 2002/4.
Hartvig Wagner. Solopgangen fra det høje og Herodes den Store og stjernen. TEL 2006/4.
Rudi Thomsen. Herodes. Jødernes konge. Sfinx 2002.

Herodion – Herodes' grav

At begrave sin far var på en og samme gang en stor ære og en stor opgave. Det var den ældste søn, der skulle stå for det. På den måde viste han sin far ære samtidig med, at alle efterladte kunne se, at han nu var familiens overhoved.

Denne ære tilfaldt Arkelaos. Josefus fortæller os om den storslåede begravelse, Arkelaos sørgede for på Herodion: "I pomp og pragt som kun en konge værdig, på en båre af guld smykket med ædelstene, svøbt i et purpurrødt lin og med sit guldscepter ved hånden blev Herodes den Store stedt til hvile i sit ørkenpalads, Herodion".

Vi har altså altid vidst, at Herodes blev begravet på Herodion og i mange år jagtede arkæologer – og gravrøvere – det præcise sted for hans begravelse. Æren for endelig at finde Herodes' grav tilfaldt til sidst den nu afdøde israelske arkæolog, Ehud Netzer. Efter mange års stædig søgen fandt han fundamentet til et gravkompleks et stykke inde i den runde jordvold rundt om ringborgen. Alene fundamentet med de fint tilhugne sten er nok til at vække beundring. Herodes ville også få folk til at tabe mælet selv efter sin død!

Ehud Netzer døde i 2010 efter en tragisk faldulykke i forbindelse med sine fortsatte udgravninger på Herodion.

Læs mere om Herodion i TEL 2002/4, 2007/2, 2009/1.

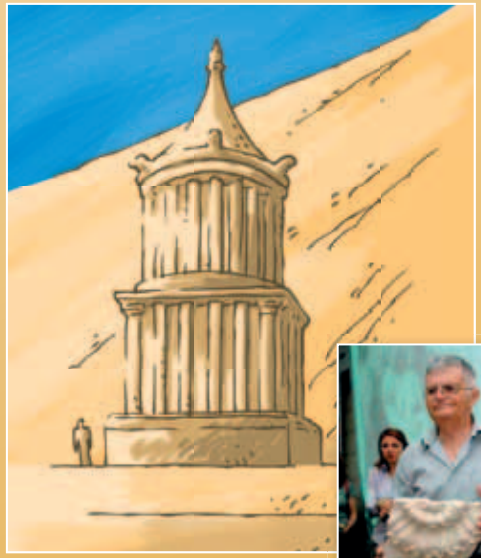

Herodes' gravkompleks (mausoleum) tegnet af Dan Møller på grundlag af fremstilling i National Geographic 15/2008.

Ehud Netzer viser et stykke af Herodes' sarkofag (kiste) frem på pressekonferencen i Jerusalem. Foto: © Ulrich W. Sahm, www.usahm.info.

Var Herodes psykopat?

Var Herodes sindssyg? Det spørgsmål bliver af og til rejst af forskere i ramme alvor.

Hvis vi skal holde os til vores hovedvidne, Josefus, kunne noget tyde på det. Josefus gør ikke så lidt ud af at fortælle om Herodes' ugerninger og beretter farverigt om jalousi, mord og svingende sindsstemninger.

Men andre forskere vil sige, at vi ikke kan hente så præcis information hos Josefus. Han skrev med et bestemt formål for øje: At finde årsagen til jødernes opstand mod Rom i år 66-70. Og her blev det herodianske kongehus ført frem som den store skurk. Det er tænkeligt, at Josefus af den grund beskrev Herodes med rigeligt mørke farver.

I det hele taget kan man spørge, i hvor høj grad Herodes skilte sig ud fra alle andre mellemøstlige konger i sin samtid. Frygten for at miste tronen var reel nok, og et rige kunne kun holdes i ro ved lige dele magt og frygt.

Så om Herodes var psykopat inden for "normalområdet" blandt antikkens despoter, eller om magten og jalousien steg ham til hovedet, er vanskeligt for os at afgøre i dag. Men at godtage, at han kunne stå bag en ugerning som mordet på drengebørn i Betlehem, det virker mere end sandsynligt.

'Herodeserne' i NT

Det kan være lidt af en sag at finde rundt i alle 'Herodeserne' i NT. Vi møder følgende: (a) Herodes den Store i forbindelse med Jesu fødsel, (b) Herodes Antipas, søn af Herodes, landsfyrste i Galilæa, (c) Herodes Agrippa I, Herodes' barnebarn og (d) dennes søn, Herodes Agrippa II. En komplet liste over de herodianske herskere, der nævnes i NT, ser sådan ud. Navnene i parentes og kursiv er NT-forfatternes betegnelser:

NAVN	SKRIFTSTEDER
Herodes den Store (40/37-4 f.Kr.)	Matt (*Herodes*): 2,1.3.7.12.13.15.16.19.22 Luk (*Herodes*): 1,5 ApG (*Herodes*): 23,35?
Herodes Antipas, søn af Herodes (4 f.Kr.-39 e.Kr.)	Matt (*landsfyrsten Herodes*): 14,1.3.5.6 Mark (*kong Herodes*): 6,14.16.17.20.21.22; 8,15 Luk (*landsfyrsten Herodes*): 3,1.19.20; 8,3; 9,7.9; 13,31; 23,7.; 8.11.12.15 ApG (*landsfyrsten Herodes*): 4,27; 13,1
Arkelaos, søn af Herodes (4 f.Kr.-6 e.Kr.)	Matt (*Arkelaos*): 2,22
Filip, søn af Herodes (4 f.Kr.-34 e.Kr.)	Luk (*Filip*): 3,1
Herodes Agrippa I, Herodes' barnebarn (37-44 e.Kr.)	ApG (*kong Herodes*): 12,1.6.11.19.20.21
Herodes Agrippa II, søn af Agrippa I (53-ca. 100 e.Kr.)	ApG (*Agrippa*): 25,13.22.23.24.26; 26,1.2.19.27.28.32

Barnemordet i Betlehem – historie eller fiktion?

Herodes' mord på drengebørnene i Betlehem og omegn er en af alle tiders dyreste hændelser målt i negativ PR-værdi. Dette ene vers i Matt 2,16 har hen over århundrederne klæbet sig til Herodes' navn og eftermæle.

Men fandt hændelsen nogensinde sted? Det tvivler en række moderne forskere på. Argumentet er frem for alt, at vi kun kender hændelsen fra Matthæusevangeliet. Ingen af de andre evangelier og ingen skrifter uden for Bibelen nævner den. Er det Matthæus' opfindelse for at kaste et dårligt lys over Herodes og hans regime?

Vi bør forsøge at besvare et sådant spørgsmål ved at anvende en gængs historisk metode. Flere kilder til samme begivenhed – gerne af forskellig type såsom skriftlige og arkæologiske – vil her altid være at foretrække, må det straks medgives. Men sagen er, at barnemordet i Betlehem her deler skæbne med en lang række andre begivenheder i antikken, vi kun kender fra én kilde. F. eks. er langt de fleste enkeltheder i Herodes' liv kun overleveret til os gennem én forfatter: den jødiske historieskriver Josefus. Den ene bevidnelse kan altså ikke i sig selv afvise pålideligheden af beretningen.

Næste skridt er at spørge, hvor sandsynligt det er, at Herodes kunne effekture en sådan hændelse. Tegner vores øvrige kilder til Herodes' regime et tilsvarende billede af hans fremfærd? Det må vi i høj grad sige, at de gør. Josefus beretter i detaljer om intriger, jalousi, mord og brutalitet i det herodianske kongehus.

Som nævnt i artiklen er listen over henrettelser og mord begået af Herodes alenlang. Det gælder både i sin egen familie og mod folket som sådan. Josefus beskriver Herodes som en mand, for hvem ordet "tilbageholdenhed og moderation" var fremmed (*Antikviteterne* 16.151).

Når det nu ikke er usædvanligt, at en hændelse kun findes i én kilde, og når denne hændelse samtidig svarer til det øvrige billede, vi har, så må vi endelig spørge: Hvorfor blev den så ikke medtaget af andre forfattere end Matthæus?

Det kan vi selvfølgelig ikke vide med sikkerhed. Men tre ting kan sandsynliggøre, hvorfor denne hændelse fløj under radaren hos f.eks. Josefus. For det første var det en meget mindre hændelse end tit antaget. En række senere kristne kilder angav antallet på dræbte børn til at være så højt som 64.000. Det er helt usandsynligt. I Betlehem boede der måske omkring 300 personer på Jesu tid. Et rimeligt skøn over antal drengebørn under 2 år vil da være blot 6-7. I al sin egen brutalitet var det altså ikke mere end en lokal hændelse måske udført af en lille afdeling soldater fra Herodion-borgen.

For det andet blev børn ikke anset for at have samme værdi som voksne mennesker i den antikke tid. Børnedødeligheden var høj, og meget tyder på, at man først tog børn til sig i den fulde betydning, når de havde fået en vis alder.

Endelig kan vi pege på, at Josefus' primære kilde til Herodes' liv er dennes egen hofhistoriker, Nicolas af Damaskus, der sandsynligvis ikke havde nogen interesse i at videregive denne hændelse, selvom han skulle have kendt til den.

Så var der et barnemord i Betlehem? Ud fra en historisk betragtning er det både sandsynligt og svarer godt til vores øvrige kilder til Herodes' liv.

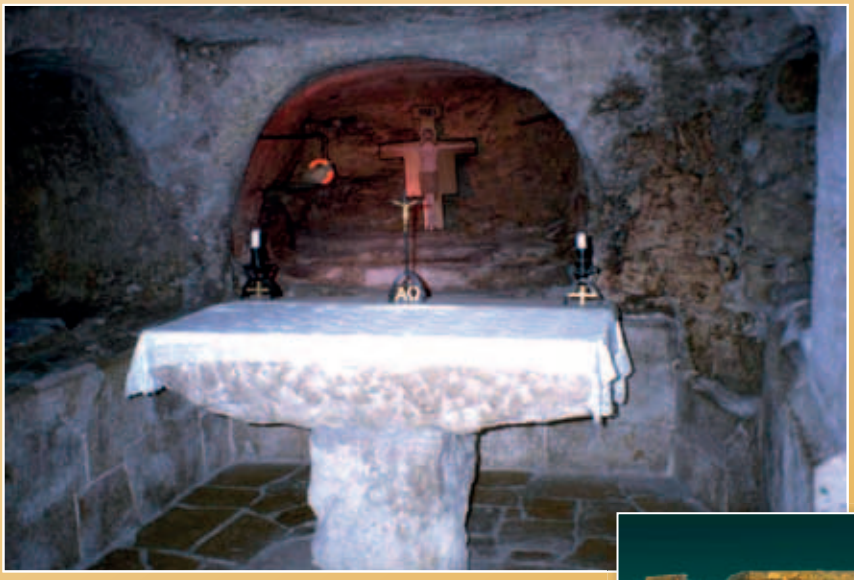

I en af grotterne under Fødselskirken er der indrettet et kapel kaldet "De uskyldige børns Kapel". Bag alteret ses flere barnegrave hugget ud i klippen på et senere tidspunkt for at levendegøre mindet om Herodes' udåd. Foto: Hartvig Wagner.

*Under udgravningen af et af tunnelsystemerne i Jerusalem (omtalt i TEL 2011/3) fandt man dette velbevarede romerske sværd, der dateres til det første århundrede. Romerske legionærer bar to sværd. Et kortere (*machaira *på græsk) og et længere (*rhomphaia *på græsk), jf. foto. Det fundne sværd er 60 cm og derfor det lange af dem. Fotos: © Israel Antiquities Authority og Ferrell Jenkins.*